

# KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA BİR ŞEHRİN GÜZELLERİ VE GÜZELLİKLERİ İLE İLGİLİ ESERLER (ŞEHRENGİZLER)

Halit DURSUNOĞLU\*

Bir şehrin güzellerini ya da güzelliklerini konu edinen şehrengizler, Türk edebiyatının kendine özgü türlerinden biri olarak kabul edilmektedir<sup>1</sup>.

Türkçe şehrengizler konusunda yapılan ilk çalışma Mustafa İzzet'in hazırlamış olduğu bir mezuniyet tezdirdir<sup>2</sup>. Bu eserde, şehrengiz yazar şairler ve eserleri genel hatlarıyla tanıtılarak, eserlerin nüshalarından söz edilmiştir. Şehrengizler üzerinde ilk derli toplu çalışma ise, Türk edebiyatı araştırmalarına yaptığı büyük hizmetlerle tanınan, Ağâh Sırrı Levend'in "*Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul*"<sup>3</sup> adlı eseridir. İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde şehrengizler bütün yönleriyle ele alınarak mevcut nüshalar ve bu nüshaların tanıtımı yapılmış; ikinci bölümünde ise, şehrengizlerde İstanbul'dan bahsedilmiştir. Ahmet Kırkkılıç'ın doktora ön çalışması olarak yaptığı "*Edirne Şehrengizleri*"<sup>4</sup> adlı eseri de bu sahada yapılmış önemli çalışmalarındandır. Şehrengizler hakkında diğer önemli bir çalışma da Metin Akkuş'un "*Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Bursa Şehrengizleri*"<sup>5</sup> adlı yüksek lisans tezidir. Ağâh Sırrı Levent'in eseri gibi bu eser de iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bütün yönleriyle şehrengizler ile mevcut nüshalar ve bunların tanıtımı yapılmış; ikinci bölümde ise, Bursa şehrengizleri tanıtılmış ve örnek metinler verilmiştir.

Şehrengiz türü ve Türk edebiyatında şehrengizler, bu yazıda, yukarıda belirtilen çalışmaların ışığı altında ele alınarak sunulmuştur.

## 1. Şehrengiz kavramı ve edebî tür olarak şehrengiz

"Şehrengiz" ifadesi, Farsça birleşik bir sıfat olup "*şehir: şehir*" ve "*engiz: karıştıran*" kelimelerinden meydana gelip "*şehir karıştıran*" anlamına

---

\* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniv., Kazım Karabekir Eğit. Fak.

<sup>1</sup> Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1. Cilt, TTK Basım Evi, Ankara, 1988, s. 164.

<sup>2</sup> Mustafa İzzet, *Türk Edebiyatında Şehrengizler*, (Yön: A. Kafesoğlu, Dr. Ali Nihat Tarlan), İÜ Edebiyat Fak. Mezuniyet Tezi, 1935-36.

<sup>3</sup> Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul*, İstanbul Ens. yay., İst. 1958, s. 142.

<sup>4</sup> Ahmet Kırkkılıç, *Edirne Şehrengizleri*, Atatürk Üni, Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Ön Çalışması, Erzurum, 1979.

<sup>5</sup> Metin Akkuş, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Bursa Şehrengizleri*, Atatürk Üni. Sosyal Bil. Ens., Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Erzurum 1987.

gelmektedir<sup>6</sup>. “Osmanlı Terimleri” sözlüğünde ise şöyle tanımlanmıştır: “Şehrengiz: Ortalığı velveleye salacak ve dedikoduya sebep olacak şeyler hakkında yazılan şiirlere verilen addır”<sup>7</sup>.

Edebî terim olarak şehrengiz “maşuk: sevgili” anlamında kullanılmıştır. Edebî tür olarak şehrengiz; “Bir şehrin güzellerini, tabii güzelliklerini, tabii ve sosyal özelliklerini tasvir maksadıyla yazılan nazım türüdür.”<sup>8</sup>

Şehrengiz muhtevasıyla yazılmış eserler, çeşitli adlarla adlandırılmıştır. Farsça eserlerde “şehr-âşûb: Bir şehrin veya bir ülkenin, yahut buralarda yaşayan insanların övme veya yerme yoluyla tavsifine yer veren nazım türü” olarak geçmektedir. Seyyid Abdullah “Mebâhis” adlı eserinde “şehr-âşûb”u şöyle tarif eder: “Bir şehrin veya ülkenin insanların durum ve vaziyetlerinin değişikliğini; o ülkedeki karışıklığı, iktisadî veya siyasî güçsüzlüğü yahut şehrin muhtelif tabakalarını alay, istihza ve hicivle anlatır.”<sup>9</sup> Burada şehir halkıyla kastedilen güzellikte şehrin karıştırıcısı, zamanın fitnecisi olarak tanımlanan “genç erkekler”dir<sup>10</sup>.

Şehrengiz türünden söz eden ilk tezkire Alî Şîr Nevâî'nin “Mecâlisü'n-Nefâis (957/1491)”idir. Nevâî, “şehraşub” adıyla Seyfî Buharî'nin bir eserinin olduğunu belirtmiştir.<sup>11</sup> 957/1550 tarihli Sam Mirza'nın tezkiresinde de bu türde eser yazmış 12 şair ve eserine yer verilmiştir<sup>12</sup>. Osmanlı sahasında yazılmış tezkirelerde 17 şehrengiz şairine yer verilmiş olup, bunlardan bazılarının birden çok şehrengizi vardır<sup>13</sup>.

Şehrengizler iki konuda yazılmıştır:

#### I. Bir şehrin erkek veya kız güzellerini konu edinen şehrengizler

Osmanlı sahasında yazılmış şehrengizlerde kadın güzellerden bahseden tek eser, Azizî'nin “İstanbul Şehrengizi”dir<sup>14</sup>. Diğer şehrengizler; devletin yönetim şekli, toplumsal yapı ve günün yaşantısı gereği kadınlardan isim vererek bahsetme imkânının ve şartlarının oluşmamasından dolayı genellikle, bir şehirde yönetim kadrosunun dışında, yakışıklılıklarıyla, güzellikleriyle, sanatkârlılıklarıyla

<sup>6</sup> Türk Ansiklopedisi, “Şehrengiz” mad., c. 30, MEB yay., Ank. 1981, s. 239-240; Metin Akkuş, *age.*, s. 5.

<sup>7</sup> Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB yay., c. 3, İst. 1983, s. 327.

<sup>8</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 6; Meydan Larousse, “Şehrengiz” mad., c. II, Meydan yay., İst. 1973, s. 746.

<sup>9</sup> Seyyid Abdullah, *Mebâhis*, Tahran 1954, s. 2.

<sup>10</sup> Sâd Muhammed Padişah, *Ferheng-i Anendarac* (Neşr: Muhammed Dabîr Siyâkî), I-VIII, Tahran 1346.

<sup>11</sup> Alî Şîr Nevâî, *Mecâlisü'n-Nefâis*, Azerbaycan SSR Bilimler Akademisi Neşriyatı, Tenkitli Baskı, Taşkent 1961; Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevâî, Divanlar ile Hamseler Dışındaki Eserler*, c. 4, TDK yay., Ankara 1968.

<sup>12</sup> Sam Mirza, *Tuhfe-i Sâmî*, Tahran 1314.

<sup>13</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 2.

<sup>14</sup> Ağâh Sırrı Levend, *age.*, 1988; s. 164; Metin Akkuş, *age.*, s. 7.

ve sosyal faaliyetleriyle tanınan ya da yeni yeni tanınmaya başlayan erkekleri konu edinmiştir.

2. Bir şehrin tabii güzellikleri, gezi ve eğlence yerlerini konu edinen şehrengizler

Lâmi'î'nin "*Bursa Şehrengizi*" bu türdeki şehrengizlerin en güzel örneğidir.

Şehrengizler üzerine yüksek lisans çalışması yapmış olan Metin Akkuş ise şehrengizlerin yapı olarak iki ayrı özellik gösterdiğini; bunun da, eserlerin muhtevasından kaynaklandığını belirterek şehrengizleri konuları itibariyle ikiye ayırır. Bu iki tipe ayrıca iki ilâve daha yapar:

1. Bir şehrin veya yerleşim biriminin mesleklerini ve sanatkârlarını tavsif eden şehrengizler. Şehrengizlerin büyük çoğunluğu bu tiptedir.

2. Bir şehri veya şehir halkını konu edinen şehrengizler.

Lâmi'î ve Nazik Abdullah'ın şehrengizleri, bu tip şehrengizlerin örnekleridir.

3. İlk iki tip şehrengizin özelliklerinden bir veya bir kaçını bir araya getiren sergüzeştname mahiyetindeki eserler. Çorlulu Kâtib'in İstanbul ve Vize şehrengizleri bu tipin örnekleridir.

4. Tam bir şehrengiz özelliği göstermeyen -Rum Ermeni, Gürcü, Boşnak vb. kavim veya ırkların güzellerinin genel vasıflarını sıralama özelliği taşıyan - şehrengizler. Enderunlu Fazıl'ın mesnevileri gibi eserler, bu tipin örnekleridir<sup>15</sup>.

Metin Akkuş, şehrengizlerin konusu hakkında şu tespitlere de yer veriyor: "*Şehrengizlerde şair sevgiliyi ve onun güzelliğini anlatıyor gibi görünse de asıl maksat, şairin kendi döneminde ve çevresinde meşhur olan meslekleri ve sanatkârları anlatmaktır*<sup>16</sup>. Mesleklerinde üstat sayılanlar ve meşhur meslekler ilk zamanlarda konunun odak noktasını teşkil ederken, meseleye bu yönüyle yaklaşıldığı için türün çehresi sonraki dönemlerde değişmiş, konunun gidişinde sapmalar başlamıştır. Fehim-i Kadîm'in şehrengizi (*Hezliyat*), Fazıl'ın tam bir şehrengiz olmayan mesnevileri, Cafer Çelebi'nin "*Hevesname*"si, Sabit'in şehrengiz türü dışında kalan "*Berbername*" ve "*Derename*" gibi eserleri muhteva sarması dolayısıyla ortaya çıkmış eserlerdir."<sup>17</sup>

Türk edebiyatında şehrengizlerden bazıları değişik isimlerle zikredildiği gibi, hiçbir başlık taşımayan eserler de vardır. Şehrengiz başlığı taşımayan bu eserler, bir şehri veya şehrin güzellerini, güzelliklerini tasvir ettikleri için bu tür içerisinde yer almışlardır.

<sup>15</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 11-12.

<sup>16</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 7.

<sup>17</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 8-9.

“Şehrengiz” adını taşıyan ilk eser, Mesihî’nin “Edirne Şehrengizi”dir. Eserine şehrengiz adını verdiğini şu beyitle ifade eder, Mesihî:

*İlâhî buldurup sözüme rağbet*

*Bu şehrengize vir sehr içre şöhet.*<sup>18</sup>

Genellikle mesnevî tarzında yazılan şehrengizler “münâcât”la başlar; bunu, “sebeb-i telif” izler, eser “hâtîme” bölümü ile son bulur. Şehrengizlerde bu sıralama genel özellik olarak görülse de, bu genellemenin dışında kalan tipte eserler de vardır. Kâtib’in İstanbul ve Vize Şehrengizi sadece “hasb-i hâl” bölümünden ibaret bir sergüzeştname özelliği taşır. Özellikle sebeb-i telif bölümleri mesnevî nazım sekliyle yazılmışsa da kaside, gazel, kıt’a, rubâî gibi nazım şekilleri de şehrengizlerde kullanılmıştır.

Şehrengizlerde yer alan bölümlerin muhtevaları şöyledir:

**1. Münacat:** Bu bölümde şair, yaratıcının sınırsız gücü karşısında kulun güçsüz oluşunu dile getiren münacatların aksine, ibadetten uzak kalışını, dinî görevlerini aksattığı gibi, güzellere de tutkun olduğunu anlatır. Bundan suçluluk duyduğunu dile getirir. Fakat şairin bütün bunları sıralaması, aslında tutkunu olduğu güzellerin tasvirine geçmek için uygun zemin hazırlamaktan başka bir şey değildir. Bu düşüncesini sonunda itiraf ederek affını diler.<sup>19</sup>

**2. Sebeb-i telif:** Eserin hangi sebeple yazıldığını anlatan, açıklayan bölümdür. Bazı şehrengizlerde bu bölüm gece, gündüz, bahar vb. tasvirlerle başlamasına karşılık, doğrudan amaca girilen örnekler de vardır. Bu bölümde şair; güzellerini, güzelliklerini beğendiği, şehri övmeye başlar. Şehrin özelliklerini, başka şehirlere benzemeyen, onlardan üstün olan yanlarını sıralar. Daha sonra meşhurluklarına göre tanıdığı güzelleri ve özelliklerini anlatan tasvirler yapar.<sup>20</sup> Güzellerin özelliklerinin anlatıldığı beyitler, 2-10 beyit arasında değişip, genelde mesnevî tarzında yazılmışlardır.

**3. Hâtîme:** Güzellerin tavsifinden sonraki bölümdür. Şairin kendini de övdüğü bu bölümde, sözünü ettiği şehrin güzellerinin saymakla bitmeyeceği belirtilir. Şair, eserine güzellerin en meşhur olanlarını almış olmakla övünür ve bütün güzellere hayır duada bulunur.

Şehrengizlerde nazım şekli gibi kullanılan vezinlerde de çeşitlilik görülür. Mesnevîlerde çoğunlukla hezec bahrinin üçlü kalıpları kullanılmıştır.

## 2. Şehrengiz Türünün Menşei ve Ortaya Çıkışı

Türün hangi edebiyat içerisinde ortaya çıktığı bilinmemektedir. Bu konuda farklı görüşler vardır.

<sup>18</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 11.

<sup>19</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 13.

<sup>20</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 13.

“*Lügatnâme*” adlı eserde, eserin menşeyinin İranlıların icadı olduğu belirtilmektedir<sup>21</sup>. “*Osmanlı Şiir Tarihi*” yazarı Gibb, Mesihî’den bahsettiği bölümde şehrengizi Türklerin icat ettiğini kaydeder<sup>22</sup>. Alî Şîr Nevâî, “*Mecâlisü'n-Nefâis*” adlı eserinde Seyyid Buharî’yi bu üslûbun icatçısı olarak gösterir. Bu konuda daha farklı görüşler de vardır.

Türk edebiyatında bilindiği kadarıyla ilk şehrengizi, tartışmalı olsa da, Mesihî (ö. 1518) yazmıştır<sup>23</sup>. Edirne şehrini konu alan 150 beyitlik bu küçük mesnevînin ve Zâtî’nin Edirne hakkındaki 3607 beyitlik şehrengizinin beğenilmesinden sonra şehrengiz türünde önemli bir gelişme olur.

Agâh Sırrı Levend şehrengizlerle ilgili eserinde 46 Türkçe şehrengizin adını vererek, bunlardan 36 tanesinin elde bulunduğunu kaydetmektedir ki, bunlardan 16’sı İstanbul şehrengizidir<sup>24</sup>. Türk Edebiyatı tarihinde ise, topladığı şehrengizlerin sayısının 48 olduğunu belirtmektedir<sup>25</sup>. Ancak, bu 48 şehrengizin tamamını görme imkânımız olmadı. Metin Akkuş ise, bu eserde bulunmayan, Câmîî’nin “*Manisa Şehrengizi*”ni ortaya çıkararak 37 şehrengiz hakkında bilgi vermektedir<sup>26</sup>. 16. yüzyıldan sonra âdeta bir moda hâlinde yayılan tür, iki yüz yıllık bir süreden sonra 18. yüzyılın sonlarında rağbetten düşerek tarihe karışmış olmakla birlikte; tür, yine de varlığını sürdürmüştür. Muhteva ve ifade bakımından Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “*Beş Şehir*” adlı eseri ile bu türün yakın dönemimizdeki örneklerinden biridir. Eserdeki şehir tasvirleri, şehir tarihi, şehir halkı ile ilgili bilgiler şehrengizlere benzemektedir. Günümüzde şehir kültürüne yönelik yazılan eserlerin bir kısmı da bu türün devamı mahiyetindedir<sup>27</sup>.

### 3. Şehrengiz Türünün Tarihî Gelişimi

#### 3.1. İran Edebiyatında Şehrengiz

İran edebiyatında daha çok “*şehr-âşûb*” adıyla anılan tür, ancak bir iki eserde “*şehrengîz*” olarak kullanılmıştır.

İran edebiyatında şehrengiz şartlarını taşıyan eser, bu sahanın ilk eseri sayılan hicrî 5. yüzyılda yazılmış Mes'ud-ı Sad'ın “*Şehr-âşûb*”udur<sup>28</sup>.

Şehrengiz türü, Fars şiirinde nadir kullanılan türlerdendir. Türk edebiyatında olduğu gibi, bu sahada yazılmış şehrengizlerde de nazım şekli

<sup>21</sup> Ali Ekber Dihhoda, *Lugat-nâme*, “*Şehr-âşûb*” mad., Fasikül 171, Tahran 1971, s. 103.

<sup>22</sup> E. J. W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry* (Osmanlı Şiir Tarihi, I-II, Çev: Ali Çavuşoğlu), Akçağ yay, Ankara, Tarihsiz (Osmanlı'nın 700. Yılına İthaf), s. 449.

<sup>23</sup> Mustafa İsen-Hamit Bilen Burmaoğlu, “Bursa Şehrengizi (Lamiî Çelebi)”, *Türklük Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 3'ten Ayrı Basım, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1988, s. 57; Agâh Sırrı Levend, *age.*, 1988, s. 164; Metin Akkuş, *age.*, s. 11.

<sup>24</sup> Agah Sırrı Levend, *age.*, 1958.

<sup>25</sup> Agah Sırrı Levend, *age.*, 1988, s. 164.

<sup>26</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 3.

<sup>27</sup> Zemçi Çetinkaya, “Şehrengiz-i Malatya”, *Bütün Şiirleri*, <http://siir.edebiyat.org/siir>

<sup>28</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 20.

çeşitlidir. Sahanın ilk eseri olarak görülen Mes'ud'un eseri, farklı vezinlerde kıt'a nazım şekliyle yazılmıştır. Seyfî-i Buharî'nin "*Şehr-âşûb*"u da gazel nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bu sahada, mesnevî nazım şekliyle yazılmış eserlere de rastlanmaktadır. Senâyî-i Gaznevî'nin "*Karnâme-i Belh*" isimli eseri bunlardan biridir.

İran edebiyatında şehrengiz türü övgü veya yergiye ağırlık veren beyit, kıt'a gibi kısa nazım şekilleriyle başlamıştır. Bir bakıma şehr-âşûblara kaynaklık eden bu eserler, muhteva itibarıyla yergiye dayanırlar. Bu özellikleriyle Türk edebiyatındaki şehrengiz <sup>29</sup>örneklerinden farklı bir görünüm kazanırlar. Çünkü "hiciv" Türkçe şehrengizlerde hemen hiç yer almamıştır. Bu özellikteki tek eser, Hayretî'nin "*Yenice Şehrengizi*"dir<sup>30</sup>.

Metin Akkuş, "*Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Bursa Şehrengizleri*" adlı çalışmasında, İran edebiyatında bu türe kaynaklık eden, hazırlık dönemi eseri olarak, üç eseri zikreder. Bunlar; Ferruhî-yi Sîstânî'nin "*Şehr-âşûb*"u, Enverî'nin "*Belh Şehr-âşûb*"u ile Şihâb-ı Turşuzî'nin Merv şehrini hicveden eseridir<sup>31</sup>.

Kaynaklara göre Farsça sehr-âşûb sayısı, 38'dir<sup>32</sup>.

### 3.2. Arap Edebiyatında Şehrengiz

Arap edebiyatında bu tür eserlerin varlığı yahut nasıl islendiği konusunda kesin hükümler verilememektedir. Mevcut eserler ve özellikleri buna imkân vermemektedir.

Kaynaklara göre şehrengiz türü Arap edebiyatında da görülmektedir. Fakat Arapça şehrengizler bu edebiyata tercüme yoluyla geçmiş eserlerdir. Buradan da anlaşıldığına göre Arap edebiyatında şehrengiz türü başlı başına bir tür olarak değil, şairlerin Arapçaya olan hâkimiyetlerini bu sahadaki hünerlerinde de göstermek için kaleme almış oldukları bir tür olarak yer almıştır.

### 3.3. Türk Edebiyatında Şehrengiz

Türk edebiyatında ilk şehrengizi Mesihî yazmıştır. Edirne şehrini konu alan 150 beyitlik bu küçük mesneviden sonra ikinci şehrengiz Zatî tarafından yazılan 3607 beyitlik "*Edirne Şehrengizi*"dir<sup>33</sup>

Yazarların alfabetik sıralamasına göre Türk edebiyatında yazılan şehrengizler ve muhtevaları şöyledir:

<sup>29</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 27.

<sup>30</sup> Mehmet Çavuşoğlu, "Hayretî'nin Yenice Şehrengizi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* (1975-76), 4-5 (1976), s. 81-100.

<sup>31</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 21-22.

<sup>32</sup> Muhammed Cafer Mahcub, *Sebk-i Horasanî*, s. 686; Ali Ekber Dihhoda, *age.*, s. 104.

<sup>33</sup> İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, c. I-II, Akçağ yay., Ankara 1989, s. 464-465.

### 1. Azizî (ö. 993/1585), **Şehrengîz-i İstanbul der hûbân-ı zenân**

Başlangıç (10 beyit), sebep-i telif, güzeller (50 tasvir) ve hâtime (9 beyit) bölümlerinden oluşmuştur. Bu eser, kadın güzelleri anlatır.

Nüshaları: Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde, v. 13a-20a); Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-329 (Mecmuada, v. 9a-20b, Sahife kenarında); Pertsch, Berlin Ktg. 8/18 (s. 29).

Agâh Sırrı Levend, topladığı 48 şehrengiz içinde sadece Azizî'nin bu eserinin kadın güzellerden bahsettiğini söyler<sup>34</sup>.

### 2. Beyânî (Sinoplu, 16. yy.), **Şehrengîz-i Sinop**

Münâcât (36 beyit), tazarruat (20 beyit), gece tasviri, sebep-i telif (14 beyitte bir rüya anlatılır.), arz-ı hâl (32 beyit), güzeller (13 tasvir) ve sevgiliyi tasvir bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: İzmir Millî Ktp. 35/132 (Şâh u Derviş'inin sonunda).

### 3. Camîî (Manisalı), **Şehrengîz-i Manisa**

Nüshası: Fatih Millet Ktp., AE Manzum 685 (v. 197ab).

### 4. Cefâyî, (ö. 950 / 1543), **Şehrengîz-i Rize**

Münâcât (18 beyit), şehir güzelleri (18 tasvir) ve hâtime (18 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 38a-40b)<sup>35</sup>.

### 5. Cemâlî (İstanbul, ö. 991/1583), **Şehrengîz-i İstanbul**

972/1564 tarihinde yazılmıştır.

Arz-ı hâl, dua, gece ve gündüz tasviri, İstanbul ve güzellerini tasvir (40 tasvir) ile hâtime (20 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

İstanbul Üni. Ktp., TY 9263 (Metâli'-i Cemâlî'de, v. 31a-44a, baş tarafı eksik)<sup>36</sup>; İstanbul Üni. Ktp., TY 3770 (Mecmuada, v. 29b-38b); Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 1a-8b).

### 6. Cemâlî, **Şehrengîz-i Siroz**

Başlangıç (11 beyit), münâcât (5 beyit), hasb-ı hâl (17 beyit), gece ve gündüz tasviri, Siroz şehri ve güzelleri (24 tasvir), hâtime bölümlerinden oluşmuştur.

<sup>34</sup> Agâh Sırrı Levend, *age.*, 1988, s. 164.

<sup>35</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 150-163 (Defterde, v. 23a-26a), bu nüshadan 1949 yılında istinsah edilmiştir.

<sup>36</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde, v. 108a-113a) ile Atatürk Üni. Ktp., ASL 150-163 (Defterde, v. 6a-15b), bu nüshadan 1948-49 yılında istinsah edilmiştir.

Nüshaları: İstanbul Üni Ktp., TY 9263 (Metâli'-i Cemâlî'de, v. 44b-50a)<sup>37</sup>; İstanbul Üni Ktp., TY 3770 (Mecmuada, v. 45b-46b, eksik).

### 7. Fakirî (Kalkandelenli, XVI. yy.), Şehrengîz-i İstanbul

Başlangıç (25 beyit), medh-i ekâbir, ilkbahar tasviri, İstanbul ve güzelleri (35 beyit), güzeller (43 tasvir) ve hâtîme bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: Köprülü Ktp., Fazıl Ahmed Paşa 270 (Şâh u Gedâ'nın sonunda, v. 62b)<sup>38</sup>; İstanbul Üni Ktp., TY 3051.

### 8. Gelibolulu Ali (ö. 1008/1594), Şehrengîz-i berây-ı hûb-ruyân-ı Gelibolu

Tazarru (23 beyit), sebab-i telif, güzeller (12 tasvir), "duâ-yı hûb-rûyan" (5 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: Beyazıt Ktp., 5665 (Mecmua sonunda)<sup>39</sup>; Millet Ktp., AE Manzum 271 (v. 143b-146a);

### 9. Hacı Derviş (Mostarlı), Mostar şehrengîzi

1040/1630-31 tarihinde yazılmıştır.

Baş tarafı eksik. Başlangıç (79 beyit), güzeller (37 tasvir) ve hâtîme (22 beyit) bölümlerinden oluşmuş olup, toplam 287 beyittir.

Nüshası: Orientalni İnstitut 4287 (v. 63a-66b).

### 10. Halîf (Sarı Halil, 16. yüzyıl), Şehrengîz-i Bursa

Agâh Sırrı Levend, şehrengizlerle ilgili eserinde, bu şehrengizden sadece Fuat Köprülü'nün bahsettiğini kaydetmiş; bunun yanı sıra, Âşık Çelebi de bu eserden bahsetmiştir.<sup>40</sup>

### 11. Hayretî (Yenicevardarlı, ö. 941/1534), Şehrengîz-i Belgrad

Başlangıç (61 beyit), Belgrat şehri, güzeller (28 tasvir) ve hitap (13 beyit) bölümlerinden oluşan eser, 261 beyittir.

Nüshaları: Millet Ktp., AE Manzum 599 (Mecmuada, v. 3b-10a)<sup>41</sup>; Millet Ktp., AE Manzum 123 (Divanında, v. 71a-77b); Millet Ktp., AE Manzum 124 (Divanında, v. 96a-103b).

Eser, Mehmet Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır.<sup>42</sup>

<sup>37</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde, v. 108a-113a), bu nüshadan 1948 yılında istinsah edilmiştir.

<sup>38</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 189-190 (Defterde, v. 2a-22a), bu nüshadan 1947 yılında istinsah edilmiştir.

<sup>39</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde, v. 21a-24b), bu nüshadan istinsah edilmiştir.

<sup>40</sup> Metin Akkuş, a.g.e., s. 76.

<sup>41</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (3. defterde, v. 62a-68b), bu nüshadan 1948 yılında istinsah edilmiştir.

### 12. Hayretî (ö. 941/1535), Yenice şehrengîzi

İki ayrı bölümden oluşan eserin birinci bölümü, 73, ikinci bölümü 96 beyittir. Birinci bölüm, bahar tasviri (30 beyit) güzeller (10 tasvir), hâtîme (14 beyit) bölümlerinden oluşmuştur. İkinci bölüm, birinci bölümün yergi üslûbunda yeniden düzenlenmiş şekli mahiyetindedir.

Nüshası: Millet Ktp, AE Manzum 124 (Divanında, v. 103b-109b).

Eser, Mehmet Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır<sup>43</sup>.

### 13. İshak Çelebi (ö. 949/1542), Şehrengîz-i Bursa

Eser, başlangıç bölümü (56 beyitlik), 8 güzelin tasvirinden (57 beyit) oluşur. Şair, eserin sonunda şehrin güzellerinin çok olduğunu söylediğini; fakat kendisi, garip olduğu için hepsini tanımadığını belirterek sözünü tamamlar.

Nüshaları: İstanbul Üni., Ktp., TY 2800 (Divanında, v. 32b-36a); İstanbul Üni., Ktp., TY 2870 (Divanında, Baş tarafı 11a'da olmak üzere v. 2a-6a); İstanbul Üni., Ktp., TY 3770 (Mecmuada, v. 9b-12b); Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 30b-33b).

Eser, Metin Akkuş'un yüksek lisans çalışmasına ve bir makalesine konu olmuştur<sup>44</sup>.

### 14. İsmail Belîğ (ö. 1142/1729), Şehr-engiz-i Bursa (Âyine-i Hûbân)

1119/1707'de yazılmıştır.

Bursa şehrengizleri içerisinde Lamîî'nin eserinden sonra tam teşekküllü şehrengiz örneği Belîğ'in şehrengizidir. Eser; münâcât (10 beyit), nat (6 beyit), ikinci münâcât (7 beyit), sebep-i telif, güzellerin tasviri (20 güzel) ve hâtîme (16 beyit) bölümlerinden oluşmuş olup toplam 269 beyittir.

Nüshası: İstanbul Üni. Ktp., TY 1653 (Mecmuada, v. 60a-68b).

Eserle ilgili olarak Abdülkerim Abdülkadiroğlu ve Metin Akkuş'un incelemeleri bulunmaktadır<sup>45</sup>.

### 15. Kâtip (Çorlulu), Şehrengîz (İstanbul-Vize)

919/1513 tarihinde yazılmıştır.

<sup>42</sup> Mehmet Çavuşoğlu, "Hayretî'nin Belgrad Şehr-engizi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3 (1973-74) İstanbul, 1974, s. 325-356.

<sup>43</sup> Mehmet Çavuşoğlu, "Hayretî'nin Yenice Şehr-engizi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 4-5 (1975-76) İstanbul, 1976, s. 81-100.

<sup>44</sup> Metin Akkuş, age.; Metin Akkuş, "Türk Edebiyatında Bursa Şehrengizleri I: İshak Çelebi'nin Bursa Şehrengizi", *Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Haluk İpekten Anısına, Sayı: 1, Erzurum 1993.

<sup>45</sup> Abdülkerim Abdülkadiroğlu, "Şehrengizler Üzerine Düşünceler ve Belîğ'in Bursa Şehrengizi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXV/2, Ankara 1987; Metin Akkuş, a.g.e.

Baş tarafı eksik. İstanbul ve güzelleri (kaside, gazel), güzel tasvirleri (10 tavsif), arz-ı hâl (222 beyit) ve bitiş (gazel, 5 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: Nuruosmaniye Ktp., 4086 (Aşkname'nin sonunda, v. 27b-58a).

#### 16. Kerîmî (Edirneli, 16. yy), Şehrengiz-i Edirne

954/1544 tarihinde yazılmıştır.

Başlangıç (12 beyit), Edirne övgüsü, güzeller (58 tasvir), dua ve özür (12 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: İstanbul Üni. Ktp., TY 615 (Mecmuada, v. 91b-103a); Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde, v. 93a-99a).

Eser, Ahmet Kırkılıç'ın doktora ön çalışmasındaki yapıtlardan biridir<sup>46</sup>.

#### 17. Lâmi'î (ö. 938/1531-32), Şehrengiz-i Bursa

Lâmi'î'nin bu şehrengizi, yalnızca şehir güzelliğini konu edinmesiyle Türk edebiyatında mevcut şehrengizler arasında çok önemli bir yere sahiptir.

Toplam 656 beyitten oluşan eser, münâcât ve nât (32 beyit), Kanunî ve veziri İbrahim Paşa'nın medhi (35 beyit), Bursa şehrinin tabîî güzellikleri (118 beyit), Bursa'nın kültür tarihinde önemli yeri olan sultanlar -Sultan Osman, Sultan Orhan, Sultan Murad ve Yıldırım Bayezit- (81 beyit), Bursa'daki mevsimlerin tasvirleri (91 beyit). Şehrengizin son bölümü şehrin daha nice güzelliklerinin olduğunu vurgulayan beyitlerden sonra padişah ve vezirinden bahisle son bulur.

Nüshaları: Millet Ktp., AE Manzum 380 (5. defter, 286a-307a); Flügel, Viyana Ktg. 671, c. 1, s. 632.

Eserle ilgili olarak, tespit edebildiğimiz kadarıyla, üç çalışma yapılmıştır: Murat Yurtsever, yüksek lisans tezi olarak; Metin Akkuş yüksek lisans tezindeki inceleme konularından biri olarak; Mustafa İsen ve Hamit Bilen Burmaoğlu ise birlikte bir makale olarak eseri yayımlamışlardır<sup>47</sup>.

#### 18. Mâni (Çalızâde Mehmed, ö. 1008/1599), Şehrengiz-i Bursa

164 beyitten oluşan bir eserdir. Başlangıç (28 beyit), güzeller (30 tasvir), dilek ve dua bölümünden (4 beyit) oluşmuştur.

Nüshası: Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 29a-35b).

<sup>46</sup> Ahmet Kırkılıç, Edirne Şehrengizleri, Atatürk Üni, Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Ön Çalışması, Erzurum, 1979.

<sup>47</sup> Murat Yurtsever, Lâmi'î Çelebî Şehrengiz-i Bursa, Uludağ Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1984; Metin Akkuş, *age.*; Mustafa İsen-Hamit Bilen Burmaoğlu, *agm.*

Eser, Metin Akkuş'un yüksek lisans çalışmasındaki konulardan biridir<sup>48</sup>.

### 19. Mesihî (Priştineli, ö. 918/1512), **Şehrengîz der-medh-i civânân-ı Edirne**

Gibb, Mesihî'nin şairlik kudretini gösteren en önemli eserin ve şehrengiz türünün ilk örneğinin bu eser olduğunu belirtir<sup>49</sup>.

Yazılış tarihi kesin olmamakla birlikte 918/1512'den biraz öncedir<sup>50</sup>.

Münâcât (33 beyit), gece ve gündüz tasviri (20 beyit), Edirne övgüsü, güzeller (47 tasvir), tetimme (gazel, 7 beyit), ihtimâm (iki güzel tasviri, 10 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: İstanbul Üni. Ktp., TY 481 (Şâh u Gedâ'nın sonunda, v. 63a); İstanbul Üni. Ktp., TY 835 (Mecmuada, v. 81a-85b, eksik); İstanbul Üni. Ktp., TY 899 (Divanında, v. 30b-34a); İstanbul Üni. Ktp., TY 1532 (Mecmuada, v. 104b-105b, sonu v. 95'te); Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, 483 (Divanında, v.15b-24b); Perstch, Berlin Ktg., 334 (s. 339); Rieu, Brit. Mus. Ktg. Or. 1152 (Divanında, s. 172); Blochet, Bibl. Nat. Ktg. Suppl. 1139 (Şâh u Gedâ'nın sonunda, s.117); Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 26a-30b); Atatürk Üni. Ktp., ASL 605 (Mecmuada, v. 1a-15b); Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (4. defterde, v. 101a-106b); İbnülemin Mahmud Kemal İnan Ktp., 3630 (Mecmuada, 55b-62b).

Eser, Ahmet Kırkkılıç'ın doktora ön çalışmasındaki yapıtlardan biri olup; Eşref İğneci'nin de mezuniyet tezidir<sup>51</sup>.

### 20. Nâzik Abdullah (ö. 1098/1686-87), **Şehrengîz-i Bursa**

Terkib-i bend şeklinde yazılmıştır. 8'er beyitlik 5 bendden oluşmuş, 50 beyitlik bir manzumedir.

Nüshaları: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud 3511(Divanında, 65a-66b); İstanbul Üni. Ktp., TY 2914/1 (Divanında, v. 22a-23a).

Eser üzerine Metin Akkuş, yüksek lisans çalışması yapmıştır<sup>52</sup>.

### 21. Neşâtî Ahmed Dede (ö.1085/1674), **Şehrengîz-i Edirne**

Başlangıç (7 beyit), güzeller (14 tasvir), bir güzele övgü (38 beyit), tevbe ve dua bölümlerinden oluşur.

<sup>48</sup> Metin Akkuş, *age.*

<sup>49</sup> E. J. W. Gibb, *age.*, s. 448-449.

<sup>50</sup> Agâh Sırrı Levend, *age.*, 1988, s. 164; Metin Akkuş, a.g.e., s. 30.

<sup>51</sup> Ahmet Kırkkılıç, *age.*; Eşref İğneci, Mesihî'nin Kasideleri ve Şehrengizi, DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, Ankara, 1969; ayrıca bk. Mine Mengi, "Mesihî'nin Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *Türkoloji Dergisi VI*, 1, Ankara 1974.

<sup>52</sup> Metin Akkuş, *age.*

Nüshası: İstanbul Üni. Ktp., TY 545 (Divanında, v. 51b-56a)<sup>53</sup>.

Eser, Ahmet Kırkkılıç'ın doktora ön çalışmasındaki yapıtlardan biridir<sup>54</sup>.

## 22. Nihâlî (Bursalı, ö. 949/1543), Şehrengîz

Şair Bursa doğumlu olmakla birlikte görevi dolayısıyla muhtelif şehirlerde bulunmuştur. Bu nedenle de şehrengizinde hangi şehrin güzellerini anlattığı belli değildir<sup>55</sup>.

Eser, esnaf güzellerden bahseden gazellerden ibarettir. Gazeller; terzi, semerci, aşçı, şerbetçi, bökçü, sim-keş, çizmeci, kazaz, yemişçi ve bozacıları tanıtmaktadır.

Nüshası: Meredith Neşri, Londra 1971, v. 141b-145a.

## 23. Rahmî (Bursalı, ö. 975/1565), Şehrengîz-i Yenişehir

Başlangıç (yaratılış, 24 beyit), günahların itirafı (28 beyit), sebep-i telif (151 beyit), Yenişehir ve güzelleri ve tasvirler (23 tasvir) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: Pertsch, Berlin Ktg. 407 (s. 406); Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde, 26a-33b, 1948'de istinsah edilmiş), Nuruosmaniye Ktp, 4962 (Mecmuada, v. 202a-205b).

## 24. Sâfi (16. yüzyıl), Şehrengîz-i İstanbul (Farsça)

944/1537 tarihinde yazılmıştır.

Başlangıç (mensur bir kaside), münâcât, taleb-i ömr, na't, mirâciye, medh-i ekâbir-i din, sebep-i telif (28 beyit), medh-i ekâbir, pazar yerleri ve semt güzelleri, hâtîme-i İstanbul, mezemmet-i safiyân-ı rezzâk ve münâcât bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: Nuruosmaniye Ktp., 3383<sup>56</sup>.

## 25. Siyâmî (Galatalı, 16. yy.), Şehrengîz-i Antakya

Başlangıç (14 beyit), sebep-i telif (ser defter-i hûbân) (gazel, 5 beyit; 20 tasvir), hâtîme (13 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: Atatürk Üni. Ktp., ASL 48-49 (Divanın sonunda v. 66a-73b).

## 26. Tab'î (İstanbullu, ö.1064/1653), Şehrengîz-i İstanbul

<sup>53</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde), bu nüshadan 1948 yılında istinsah edilmiştir.

<sup>54</sup> Ahmet Kırkkılıç, *age.*

<sup>55</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 42.

<sup>56</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 167-180 (Defterde, v. 74a-92a), bu nüshadan 1948 yılında istinsah edilmiştir.

Münâcât (28 beyit), bahar ve kış tasviri (20 beyit), şehir tasviri (23 beyit), gece-gündüz tasviri (10 beyit), sebep-ı telif (3 beyit), güzel tasvirleri ve hâtime (10 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Eserin şimdi nerde olduğu bilinmeyen bir mecmuada olduğu belirtilmektedir<sup>57</sup>.

### 27. Taşlıcalı Yahya (ö.990/1582), Şehrengîz-i İstanbul

Münâcât (19 beyit), medh-i ekâbir, ibtidâ-yı şehrengîz (münâcât, 37 beyit), sıfat-ı bahar-ı dil-güşâ (girizgâh), ser-defter-i hûbân (58 tasvir) ve hâtime bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: İstanbul Üni. Ktp., TY 2982<sup>58</sup>; İbnülemin Mahmud Kemal İnal Ktp., 3002 (Divanda). İbnülemin Mahmud Kemal İnal Ktp., 3630 (Mecmuada, v. 62b-72b).

Eser, Mehmet Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır<sup>59</sup>.

### 28. Taşlıcalı Yahya, Şehrengîz-i İstanbul

“Şah u Gedâ” mesnevisinin “sebeb-i telif” bölümünden sonra İstanbul ve semtleri, güzel tasvirleri (4 tasvir) bölümlerinden oluşmuştur.

### 29. Terzizâde Ulvî Mehmed (İstanbul, ö. 993 /1585), Şehrengîz-i Manisa

964/1556 tarihinde yazılmıştır.

Başlangıç (yakarış, 24 beyit), seher tasviri, bir güzelle tanışma (101 beyit), gece tasviri, güzeller (18 tasvir), hâtime (8 beyit), sevgiliye dua ve hâtime (5 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: İstanbul Üni. Ktp., TY 1532 (Mecmuada, v. 125b-128a)<sup>60</sup>; Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 10a-22a).

### 30. Usûlî (Yenicevardarlı, ö. 945/1538), Şehrengîz-i Yenice

Baş tarafı eksik. Eser, tevhid, mi'râciye, münâcât, aşka dair bir manzume, mensur bir bölüm, Yenice şehri, başlangıç (52 beyit), güzeller (8 tasvir), hâtime (9 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: İzmir Millî Ktp., 35/234 (Mecmuada)<sup>61</sup>; Rieu, Brit. Mus. Ktg. Add. 7917/2 (Divanında, s. 208); Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 34a-38a); Atatürk Üni. Ktp., ASL 510-511 (Divanında, v. 1a-3a, sayfa kenarında).

<sup>57</sup> Metin Akkuş, *age.*, s. 35.

<sup>58</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL 150-163 (Defterde, v. 70a-80a), bu nüshadan istinsah edilmiştir.

<sup>59</sup> Mehmet Çavuşoğlu, “Taşlıcalı Dukakin-zade Yahya Bey’in İstanbul Şehr-engizi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. XVII, 1 Ağustos 1969, s. 73-108.

<sup>60</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL, 167-180 (Defterde, v. 1a-8b), bu nüshadan 1948’de istinsah edilmiştir.

<sup>61</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL, 167-180 (Defterde, v. 54a-57a), bu nüshadan 1948’de istinsah edilmiştir.

**31. Vahid Mahdûmî** (İstanbul, ö. 1145/1732), **Lâle-zâr (Yenişehir-i Fenâr şehrengizi)**

Yaratılış konulu tevhid (12 beyit), rıat (10 beyit), itiraf (18 beyit), sebeb-i telif (158 beyit), bahar tasviri (47 beyit), güzeller (10 tasvir), dört güzelle gezinti (139 beyit) ve dua bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: İstanbul Üni. Ktp., TY 2913 (Mecmuada, v. 48b-54b); Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud 3505 (Divanında, v. 72b-85b); Millet Ktp., AE Edeb ü Muhadara 975<sup>62</sup>; Flügel, Viyana Ktg. 717, C. 1, s. 668 (Divanında, 718, s. 669).

**32. Vechî** (Gelibolulu, ö.1019/1610), **Şehrengîz-i Gelibolu**

Başlangıç, güzeller (10 tasvir) ve hâtîme bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: Atatürk Üni. Ktp., ASL 61-62 (Divanında, v. 1a-43a, baş tarafı eksik).

**33. Yazarı belli değil, Şehrengiz-i berây-ı Taşköprü**

Nüshası: Pertsch, Berlin Ktg. 6 (s. 6).

**34. Yazarı belli değil, Şehrengîz-i İstanbul**

Başlangıç (14 beyit), giriş, İstanbul'a övgü (9 beyit), güzeller (25 tasvir) ve hâtîme (1 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmuada, v. 22b-25b)

**35. Yazarı belli değil, Şehrengiz-i Siroz**

Eser; başlangıç, güzel tasvirleri (28 güzel) ve hâtîme bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshası: İstanbul Üni. Ktp., TY 818 (v. 74a-78b).

**36. Yazarı belli değil, Şehr-i kâşân'ın vasfı ve medh-i cemili**

Nüshası: Pertsch, Berlin Ktg. 27/10 (s. 55, v. 108b-113a).

**37. Zatî** (ö. 876/1471 veya 952/1546), **Şehrengîz-i Edirne**

Yazılış tarihi kesin olmamakla birlikte 918/1512'den biraz öncedir<sup>63</sup>.

Başlangıç (42 beyit); yaratılış, Peygamber ve çâryâra dua, Edirne övgüsü, güzeller (34 tasvir), hâtîme (13 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Nüshaları: Süleymaniye Ktp., Lala İsmail 443 (Divanının kenarında, v. 161b-167b)<sup>64</sup>; Atatürk Üni. Ktp., ASL 322-339 (Mecmua kenarında, v. 1a-8b).

<sup>62</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL, 167-180 (Defterde, v. 70a-81b), bu nüshadan istinsah edilmiştir.

<sup>63</sup> Agâh Sırrı Levend, *age.*, 1988, s. 164; Metin Akkuş, *age.*, s. 30.

<sup>64</sup> Atatürk Üni. Ktp., ASL, 150-163 (Defterde, v. 1a-4a), bu nüshadan istinsah edilmiştir.

Eser, Ahmet Kırkkılıç'ın doktora ön çalışmasındaki yapıtlardan biridir<sup>65</sup>. Kaynaklarda isimlerinden söz edildiği hâlde **kayıp olan şehrengizler** ise şunlardır:

1. İstanbul şehrengîzi, Fikrî (ö. 982 /1574 veya 992 /1584)
2. Şehrengîz (Edirne), Firdevsî Çelebi (ö. 961 /1563)
3. Şehrengîz-i Bursa, Âşık Çelebi (ö. 979 /1571)
4. Şehrengîz-i Âmid, Halife (ö. 980 /1572)
5. Şehrengîz-i Edirne, Taslıcalı Yahya Bey (ö. 990 / 1582)
6. İstanbul şehrengîzi, Kıyâsî (Kastamonulu)
7. Şehrengîz, Sulûkî Mehmed (Amasyalı)
8. Şehrengîz, Tabîî

Bunlardan başka tezkirelerde Ârif (ö. 1657-58), Feyzî (ö. ?) ve Tab'î (ö. 1617) de şehrengiz yazarı olarak kaydedilmektedir.

Türk edebiyatında tam teşekküllü şehrengiz örneklerinin yanı sıra **şehrengize benzer eserler** de vardır. Bu eserlerin şairleri ve adları da şunlardır:

#### 1. Cafer Çelebi (Amasyalı, ö. 920/1514), **Hevesnâme**

899/1493'te yazılmıştır.

İstanbul ve kadınlarının tasvirinin yapıldığı eser; tevhid, na't, münâcât, II. Beyazıt'a övgü, hasb-ı hâl ve âgâz-ı dâstân bölümlerinden oluşmuştur.

#### 2. Fehîm-i Kadîm (ö. 1058/1648), **Hezliyat (Şehrengîz)**

Eser, müstehcendir.

Nüshası: İstanbul Üni. Ktp., TY 2932 (Divanında, v. 60a-64b).

#### 3. Enderunlu Fâzıl (ö. 1222/1810), **Defter-i Aşk**

Eser; başlangıç (36 beyit), âşığı tarif (31 beyit), III. Selim'e dua (12 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Eser, basılmış olup<sup>66</sup>; şairin sergüzeştidir.

#### 4. Enderunlu Fâzıl, **Hubânnâme**

1207/1792 tarihinde yazılmıştır.

<sup>65</sup> Ahmet Kırkkılıç, *age*.

<sup>66</sup> Enderunî Fazıl, *Defter-i Aşk*, İst. 1253.

Eser, başlangıç (21 beyit), III. Selim'e dua (10 beyit), sebep-i nazm (37 beyit), yedi iklim (24 beyit), dünyaya dair (18 beyit), güzeller, hâtime (27 beyit) ve tevbe bölümlerinden oluşmuştur.

Eserde dünya güzellerinin tasviri yapılmıştır. Eser basılmıştır<sup>67</sup>.

### 5. Enderunlu Fâzıl, Zenânnâme

Eser; başlangıç (16 beyit), sebep-i nazm (82 beyit), giriş (71 beyit), çeşitli milletlerin kadınlarını tasvir (İstanbul güzelleri 125 beyit) ve hâtime bölümlerinden oluşmuştur.

Eser basılmıştır<sup>68</sup>.

### 6. Enderunlu Fâzıl, Çenginâme

Murabba şeklinde yazılan eser; başlangıç (14 beyit), sebep-i nazm (56 beyit) ve çengilerin tasviri (164 beyit) bölümlerinden oluşmuştur.

Eser basılmıştır<sup>69</sup>.

Müstakil eserlerin yanı sıra bazı divanlarda bu türe benzer nazım örnekleri görülür. Bunlar genellikle kaside ve gazel tarzında şehir tasvirleridir. Birrî'nin Manisa'yı tasvir eden kasidesi bu türde bir eserdir.

Elde bulunan, şehrengizlerin şehirlere göre dağılımı ve yazarları ise şöyledir:

#### 1. İstanbul Şehrengizleri

Azîzî, Cemâlî, Fakîrî, Fehim-i Kadîm, Kâtip, Sâfî (Farsça), Tab'î, Taşlıcalı Yahya (iki şehrengiz) ve ismi belli olmayan bir şair.

Agâh Sırrı Levend adı geçen eserinde adları şehrengiz olmadığı hâlde konuları bakımından Enderunlu Fâzıl'ın "*Defter-i Aşk*", "*Hûbânnâme*", "*Zenânnâme*" ve "*Çenginâme*" adlı eserleriyle Cafer Çelebi'nin "*Hevesnâme*"sini İstanbul şehrengizleri arasında saymıştır<sup>70</sup>.

#### 2. Bursa şehrengizleri:

Halilî, İshak Çelebi, İsmail Belîğ, Lami'î, Mânî, Nazik Abdullah.

#### 3. Edirne şehrengizleri:

Mesihî, Zâtî, Kerîmî, Neşâtî.

<sup>67</sup> Şairin diğer mesnevileri ve Vehbî'nin Şevk-engîz'yle birlikte, İst. 1255.

<sup>68</sup> Şairin diğer mesnevileri ve Vehbî'nin Şevk-engîz'yle birlikte, İst. 1255.

<sup>69</sup> Şairin diğer mesnevileri ve Vehbî'nin Şevk-engîz'yle birlikte, İst. 1255.

<sup>70</sup> Agâh Sırrı Levend, *age.*, 1958.

**4. Gelibolu Şehrengizleri**

Gelibolulu Ali, Vechî,

**5. Siroz Şehrengizleri**

Cemâlî ve ismi belli olmayan bir Şair.

**6. Yenicevardar Şehrengizleri**

Hayretî, Usûlî

**7. Yenişehir Şehrengizleri**

Rahmî, Vahid Mahdûmî

**8. Manisa Şehrengizleri**

Câmî, Ulvî.

**9. Antakya Şehrengizleri**

Siyâmî

**10. Belgrad Şehrengizleri**

Hayretî

**11. Mostar Şehrengizleri**

Mostarlı Hacı Derviş

**12. Rize Şehrengizleri**

Cefâyî

**13. Sinop Şehrengizleri**

Beyânî

**14. Uskûp Şehrengizleri**

İshak Çelebi

**15. TaŐkôprü Şehrengizleri**

Yazarı belli değil.

**Sonuç**

Şehrengizler, Klasik Tûrk edebiyatında Şehirlerin tabiî gûzelliklerini, tarihî yerlerini; çeşitli meslek gruplarından insanların gûzelliklerini ve özelliklerini tanıtan, millî kûltûr unsurlarını taşıyan, kendimize mahsus diyebileceğimiz edebî tûrlere aittir.

Konusu insan ve tabiat olunca, şairler de bu eserlerinde tabî ve samimidirler. Eserlerin genelinde, şairliği güçlü olanların dışında, sanat kaygısı fazla bir ağırlık taşımadığı için; anlatımı yalın, dili sade ve anlaşılırdır.

Şehrengizler, Türk kültür hayatında önemli yere sahiptir. Geçmişimizdeki toplumsal ve kültürel hayatımızın izlerini, seslerini bugünlere taşıyan önemli eserlerden birisi de şehrengizlerdir.

Yazıldıkları dönemin insan ve toplum hayatını, tabîi güzelliklerini gerçekçi bir şekilde aktaran şehrengizler, şehir halkının güzelleri, kavim ve ırk özellikleri, meslekleri; şehirlerin tabîi ve tarihî güzellikleri, zenginlikleri, mesire ve eğlence yerleri; halkın yaşayışı, gelenek ve inançlarını konu edinmeleri dolayısıyla, kültür tarihimiz için değerli ve orijinal eserlerdir.

Şehir kültürü ve seyahat yazıları ile ilgili eserler, günümüzde bu türün devamı mahiyetindeki örneklerdir.

Türk illeri var oldukça, Türk insanı gezdikçe, dolaştıkça; şehirlerimiz üzerine daha nice eserler, daha nice şehrengizler yazılacaktır.